

СТАН УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

А Проаналізовано стан управління розвитком професійної компетентності вчителів філологічних дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти та визначені шляхи його вдосконалення.

Ключові слова: управління, розвиток, професійна компетентність, учитель філологічних дисциплін.

Людмила Лузан. Состояние управления развитием профессиональной компетентности учителей филологических дисциплин в заведениях последиplomного педагогического образования.

А Проанализировано состояние управления развитием профессиональной компетентности учителей филологических дисциплин в заведениях последиplomного педагогического образования и определены пути его совершенствования.

Ключевые слова: управление, развитие, профессиональная компетентность, учитель филологических дисциплин.

Liudmyla Luzan. Management tasks of philology teachers' professional competence development in the in-service teacher education.

S Paper analysis management tasks of the philology teachers' professional competence development in the in-service teacher education establishments and the ways of its improving.

Key words: management, development, professional competence, teacher of philology.

Постановка проблеми. Розвиток професійної компетентності вчителів упродовж життя можливий лише за тих умов, коли педагог має високий ступінь свободи вибору, а педагогічна праця контекстуально та ситуативно розмаїта. Саме це й стосується загальної філософії післядипломної педагогічної освіти. Тому стратегія неперервного навчання вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти має бути направлена на зміни традиційних підходів до управління розвитком професійної компетентності педагогів – від формального навчання в межах традиційних курсів підвищення кваліфікації до різних форм неформального навчання [1; 2; 4; 7; 8]. Нині педагог має оволодіти навичками самостійно визначати свої потреби в навчанні упродовж життя, а для цього він має усвідомити, що керувати цим процесом повинен сам. Тому в закладах післядипломної педагогічної освіти має бути така система управління процесом підвищення рівня професійної компетентності вчителів, яка б включала гнучку систему підвищення кваліфікації вчителів і була зорієнтована на розвиток та посилення спеціально-фахових компетентностей, що забезпечить їхню ефективну самореалізацію в процесі діяльності [3; 9].

Метою статті є необхідність аналізу стану управління розвитком професійної компетентності вчителів філологічних дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Це зумовлює виконання наступних завдань:

– схарактеризувати методи та форми викладання теоретичного й практичного матеріалу на курсах підвищення кваліфікації, що сприяють підвищенню професійної компетентності словесників;

– з'ясувати доцільність, змістовність курсів і спецкурсів;

– визначити рівень забезпечення слухачів курсів необхідною літературою (навчальними посібниками, підручниками тощо);

– здійснити аналітичний і статистичний огляд проведення семінарів, конференцій та інших заходів для вчителів філологічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Учитель сучасної школи повинен ґрунтовно освоювати роль фасилітатора, тьютора, модератора. Тому робота закладів післядипломної педагогічної освіти має бути спрямована на підвищення рівня професійної компетентності вчителів та їхню підготовку до вимог філософії сучасної освіти [5].

У 11-томному Словнику української мови слово «підготовка» репрезентовано як: 1. Дія за значенням підготувати; 2. Запас знань, навичок, досвід тощо, набутий у процесі навчання, практичної діяльності [12]. Для нашої роботи актуальними є обидві вищезазначені дефініції.

З метою якісної підготовки вчителів філологічних дисциплін до нової освітньої парадигми необхідно впроваджувати в закладах післядипломної педагогічної освіти інноваційні методи та форми навчання під час проведення занять за декількома напрямками. Одним із таких напрямків треба зазначити демократизацію навчального процесу, що означає надання слухачам «права голосу» в питаннях визначення змісту та методів навчання, які використовуються на курсах підвищення кваліфікації. Маємо на увазі проведення анкетування, з метою виявлення реальних потреб тих, хто навчається, їхніх ставлень до того, для чого та як їх навчають, їхньої навчальної мотивації.

Це дасть змогу в закладах післядипломної освіти вносити зміни в організацію проведення курсів підвищення кваліфікації вчителів відповідно до отриманих результатів досліджень і обстежень [6; 10].

Окреслений мотиваційно-компетентнісний підхід має здійснюватися за трьома етапами. На етапі прогнозування виявляють мотиваційну сферу слухачів щодо сформованості пізнавальної, розвивальної, дослідницької, комунікативної функцій, через анкетування, колективні та індивідуальні бесіди, творчі завдання, встановлюють психологічну готовність слухачів до сприйняття матеріалу. На змістовно-пошуковому етапі викладачі закладів післядипломної освіти (ПО) структурують зміст навчального матеріалу, добирають мотиваційні технології, методи й прийоми; інтегровані матеріали з методики викладання мов і літератури. Завдяки цьому позитивно може змінитися динаміка росту навчальної мотивації. На етапі моніторингу відстежується рівень сформованості мотиваційних і життєвих компетенцій слухачів, ефективність формування професійної компетентності вчителя-словесника, динаміку якості навчальних досягнень слухачів.

Важливим напрямом під час проведення занять на курсах підвищення кваліфікації вчителів є впровадження кооперативного навчання, що базується на спільній роботі слухачів над навчальними завданнями проблемного характеру (наприклад, у виконанні підсумкових проєктів), коли рішення досягається через поєднання зусиль, тобто кооперацію слухачів, які колективними зусиллями досягають спільної мети. Кооперативне навчання вимагає такої організації навчального процесу, за якої як в аудиторії, так і за її межами слухачі постійно працюють у парах і малих групах.

Кооперативна форма роботи викликає потребу у використанні проблемного підходу до навчання. Це вимагає від викладачів курсів підвищення кваліфікації такої постановки навчальних завдань для слухачів, щоб їх виконання обумовлювало не просте репродукування отриманих знань, а творче їх використання для розв'язання нових, нестандартних задач у нових, нестандартних ситуаціях.

З метою творчої реалізації науково-методичної проблеми викладачі закладів післядипломної педагогічної освіти обирають операційно-пошукові технології впровадження на заняттях комунікативної компетентності й застосовують різні методи роботи: інформаційні (бесіда, демонстрація, консультування, лекція, експертиза), операційні (алгоритм, відеоконфронтація, самокритика, ситуативне моделювання, технології колективно-групового навчання, модифіковані схеми), пошукові методи (мовознавчі розробки, сучасні підходи до аналізу художніх текстів, аналіз твору на межі з іншими галузями науки, ділові інноваційні ігри, дослідження) [11].

З метою дослідження результативності методів навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін був проведений

аналіз у межах КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» (рис. 1):

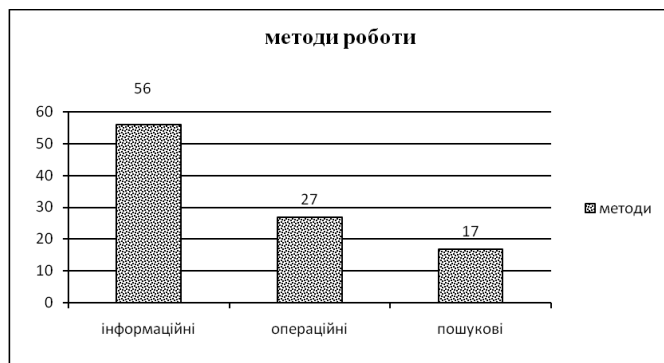

Рис. 1. Методи навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін

Зазначений на рис. 1. результат дослідження дає змогу зробити висновки, що необхідна інтенсифікація навчального процесу та максимальна активізація слухачів у ньому, тому викладачі Академії надають перевагу активним методам і формам роботи: перетворення лекцій на інтерактивні, а саме: впровадження коротких запитально-відповідних співбесід зі слухачами; проведення коротких тестів на 5–10 хв., що демонстрували б розуміння слухачами викладеного матеріалу, діагностування, анкетування щодо визначення, наприклад, читацької компетентності учнів тощо; перетворення практичних занять/семінарів у так звані «майстерні», тобто такі види занять, де слухачі в ході обговорень, дискусій розв'язують значущі фахові проблеми на основі власного досвіду; упровадження в практичні/семінарські/лекційні заняття презентацій, самостійно підготовлених не тільки викладачами, а й слухачами; широке застосування рольових і ділових ігор; активне проведення майстер-класів слухачами на практичних/семінарських заняттях.

Викладачі закладів ППО мають змогу широко впроваджувати вищезазначені методи, оскільки цьому сприяє Програма освітньої діяльності курсів підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін. У ній передбачені три основні модулі: суспільно-гуманітарний, професійний, діагностико-аналітичний. Тематику занять відображає навчально-тематичний план курсів підвищення кваліфікації вчителів української мови і літератури КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти».

Аналіз навчально-тематичного плану показав, що суспільно-гуманітарний модуль містить теми, що пов'язані із загальними підходами до організації навчального процесу й спрямовані на підвищення рівня базових і загальнофахових компетентностей учителів-словесників. Професійний модуль передбачає ознайомлення слухачів з актуальними проблемами методики викладання предмета та формування в учителів компетентностей, необхідних для ефективного використання їх під час його викладання.

Узагальнені дані щодо розподілу навчальних тем програми освітньої діяльності вчителів української мови і літератури за компонентами професійної компетентності представлені в табл. 1:

Таблиця 1.

Узагальнені дані щодо розподілу навчальних тем за компонентами професійної компетентності вчителів української мови і літератури

№ з/п	Компоненти професійної компетентності	Кількість аудиторних годин за програмою	% до загальної кількості аудиторних годин
1.	Базові компетентності	22	30,6
2.	Загальнофахові компетентності	30	41,6
3.	Спеціально-фахові компетентності	18	25

За табл. 1 бачимо, що на підвищення базових компетентностей відповідно припадає 22 год. із загальної кількості аудиторних годин, а це становить – 30,6 %, загальнофахових – 30 (41,6 %), спеціально-фахових – 18 (25 %) (рис. 2):

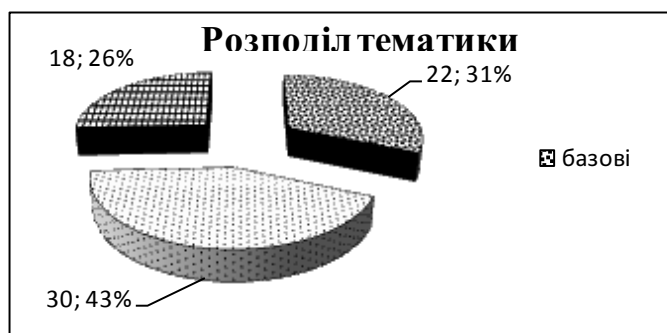

Рис. 2. Розподіл тематики занять за рівнями професійної компетентності вчителів української мови і літератури

Професійне становлення особистості – це послідовні та якісні зміни в досвіді професійної діяльності, ставлення особистості до обраної професії, до специфічних або суспільних цінностей, самого себе й результату своєї професійної діяльності. Тому на курсах підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін у Харківській академії неперервної освіти пропонуються спецкурси, метою яких є розвиток професіоналізму вчителя мови і літератури, зменшення опору інноваціям, актуалізація професійного потенціалу, формування професійної компетентності, професійне виховання педагогів.

Відповідно до цієї мети розроблені Програми спецкурсів «Формування професійної компетентності вчителів філологічних дисциплін», «Використання комп'ютерно-орієнтованих систем навчання у викладанні філологічних дисциплін», «Культура мовлення. Ділова українська мова», що відповідають вимогам післядипломної педагогічної освіти на сучасному етапі: визначають соціально-професійну спрямованість учителя; виявляють рівні компетентності; розвивають про-

фесійну мобільність учителів мови і літератури, здібності до самоосвіти, самоменеджменту, знаходження індивідуального стилю педагогічної діяльності; розвивають творчий потенціал учителя-словесника; формують установки на професійне зростання, готовність до нововведень.

Анкетування слухачів зазначених спецкурсів засвідчує той факт, що вчителі філологічних дисциплін мають потребу в ширшому виборі спецкурсів, які б задовольняли їх вимоги щодо підвищення компетентності й рівня професійної підготовленості (рис. 3):

Рис. 3. Рівень задоволення спецкурсами

Це пояснюється великою кількістю слухачів курсів за напрямом «Українська мова і література» (наприклад, 812 осіб за 2011/2012 н. р. за даними КВНЗ «ХАНО») та різним рівнем кваліфікації.

Виходом із цієї ситуації може бути збільшення кількості курсів за вибором, тематичних спецкурсів і тренінгів. Це забезпечить свободу вибору та спонукатиме педагогів до креативної діяльності, розвитку, самоактуалізації та самореалізації кожного вчителя.

Організація самостійної роботи кожного педагога є важливим напрямом навчальної діяльності курсів підвищення кваліфікації вчителів української мови та літератури. Науково-практичні матеріали мають на меті допомогти слухачам визначити пріоритети цієї роботи й поглибити науково-теоретичні знання із загальної, вікової педагогічної психології, психолого-педагогічних основ навчання й виховання дітей, ознайомити із сучасним змістом методики викладання української мови та літератури. Самостійна робота передбачає поглиблення й закріплення теоретичних знань, формування практичних навичок, пов'язаних із педагогічною діяльністю вчителя-словесника, пошук найефективніших методів навчання та виховання учнів, а також формування вміння вчителя працювати в умовах вибору педагогічної позиції, технології, сучасного дидактичного матеріалу, змісту й форм навчання.

Аналіз рівня забезпечення навчально-методичною літературою слухачів курсів підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін у закладах ППО засвідчив, що тільки 32 % учителів української мови і літератури задоволені наявніс-

тю та змістовим наповнення пропонованих посібників, підручників тощо. 24 % – потребують літератури з методики викладання предмета; 12 % – з теорії та практики синтаксису; 9 % – цікавлять особливості підготовки до ЗНО з української мови і літератури; 6 % – сучасні підходи до аналізу художніх творів, 5 % – вивчення постмодерної літератури; 12 % – чітко не визначили напрям своїх потреб (рис. 4):

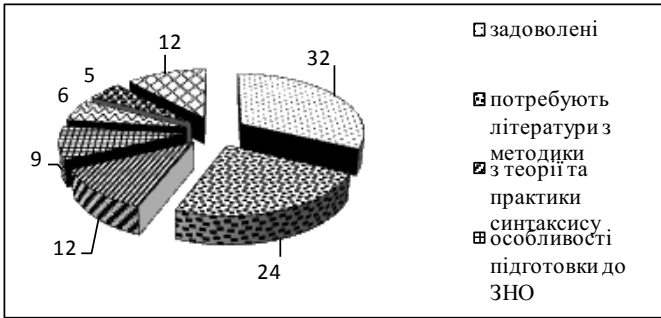

Рис. 4. Рівень забезпечення навчально-методичною літературою слухачів курсів підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін у закладах ППО

Також підвищенню рівня професійної компетентності вчителів філологічних дисциплін сприяють проведення міжнародних, всеукраїнських тематичних конференцій, Інтернет-конференцій у режимі Чат з питань модернізації шкільної мовно-літературної освіти, майстер-класів, тематичних семінарів, секційних засідань (рис. 5):

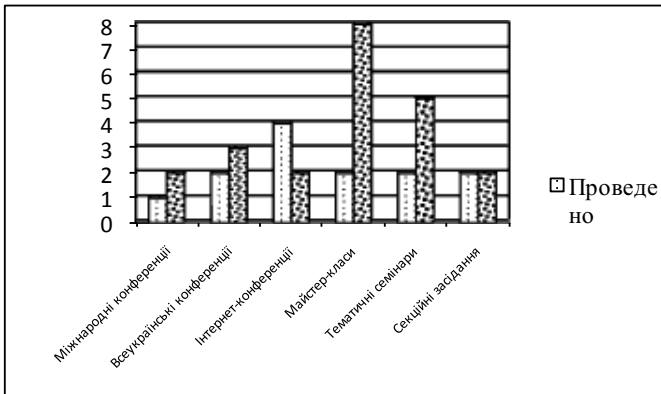

Рис. 5. Статистичний огляд проведення заходів для вчителів філологічних дисциплін

Висновки. Отже, аналіз стану управління розвитком професійної компетентності вчителів філологічних дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти засвідчив, що слухачі потребують активних методів роботи (зокрема когнітивних і креативних), актуальними для словесників є методи диференційованого навчання, тобто вчитель має бути активним діячем на заняттях

різних типів. Ураховуючи це, викладачі закладів ППО повинні мати у своєму арсеналі лекції проблемно-пошукового характеру й обов'язково звертати увагу на мотиваційний аспект у роботі. Прийшов час усвідомити, що лекція як загальноаудиторна форма навчання є найнеефективнішою серед інших форм навчання слухачів.

Демократизація освіти заохочує слухачів до вільного вибору спецкурсів, що задовольняли б їх потреби в повному обсязі. Це спонукає викладачів закладів ППО до виявлення цих потреб і нагального розроблення й упровадження відповідних тематичних спецкурсів.

Кожен курс чи спецкурс має бути забезпечений дидактичним матеріалом, навчально-методичною літературою, що спонукатиме слухачів до самоосвіти в міжтестастійний період.

Статистичний огляд проведення семінарів, конференцій та інших заходів для вчителів філологічних дисциплін дав змогу виявити потреби вчителів філологічних дисциплін, які у першу чергу бажають запозичувати концептуально нові ідеї авторських педагогічних систем у вигляді майстер-класів, тематичних семінарів фахового спрямування. Однак найменше вчителів-словесників приділяють увагу Інтернет-конференціям. Це підтверджує неналежний рівень сформованої інформаційно-комунікаційної компетентності.

Окреслені проблеми підтверджують той факт, що управління розвитком професійної компетентності вчителів філологічних дисциплін потребує якісних змін. Тому наступним нашим завданням буде розроблення моделі управління розвитком професійної компетентності вчителів філологічних дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Література

- Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. – 23 листопада 2011 р. – № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%DO%BF](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%DO%BF)
- Закон України «Про професійний розвиток працівників» [Електронний ресурс]. – 12 січня 2012 р. – № 4312-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 39, ст. 462. – Режим доступу : [www.URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/4312-17](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/4312-17)
- Кваліфікаційні вимоги до професійної діяльності педагогічних працівників. Аналітичний звіт за результатами дослідження з освітньої політики : у 2 кн. – Кн. 1 / Л. М. Ващенко, Н. М. Чепурна, О. П. Шолохова, Т. А. Борова [та ін.] ; [за заг. ред. ред. Г. В. Єльнікової]. – Київ ; Черкаси : Поліграфкнига, 2010. – 128 с. Кільова Г. Післядипломна педагогічна освіта вчителів у контексті стратегії навчання впродовж життя / Г. Кільова // Післядипломна педагогічна освіта в Україні. – 2012. – № 1. – С. 20–24.
- Клокар Н. Теоретико-методологічні засади побудови моделі підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти / Наталія Іванівна Клокар // Післядипломна освіта в Україні. – 2010. – № 2. – С. 14–21.
- Лузан Л. О. Інноваційні підходи до розвитку управління процесом неперервної освіти / Л. О. Лузан // Нова педагогічна думка. – 2012. – № 2. – С. 60–66.
- Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.URL: http://guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf](http://guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf)
- Олійник В. В. Загальна стратегія ППО / В. В. Олійник // Управління освітою. – 2010. – № 8 (236), квітень. – С. 3–6.
- Рябова З. В. Управління розвитком педагогічного колективу на основі маркетингових досліджень / З. В. Рябова // Теорія та методика управління освітою. – 2010. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.umo.edu.ua/katalog/514-elektronne-naukove-fahove-vydannja-ta-metodyka-upravlinnja-osvitojuc-vypusk-3-2010>
- Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія / О. М. Семенов. – Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ. – 2005. – 404 с. – С. 133.
- Сидоренко В. В. Шляхи удосконалення професійної компетентності вчителя української мови та літератури в умовах особистісно зорієнтованого навчання : навчально-методичний посібник / Вікторія Вікторівна Сидоренко. – Донецьк : Каштан. – 2008. – 192 с.
- Словник української мови : в 11 т. [Текст] / І. К. Білодід [та ін.]. – К. : Толока, (1970-1980). – С. 779.